

INTERVIEW

‘De kunst is om weer te doen wat we zeggen’

Nicole Hanegraaf gaat voor
onderwijs van binnenuit

Iedereen is uniek en ontwikkelt zich het beste van binnenuit. Dat geldt ook voor scholen. In de praktijk wordt vaak van leerlingen en leerkrachten gevraagd zich in het onderwijssysteem te voegen naar gemiddelden, hokjes en modellen. Dat kan anders, daar is oud-leerkracht en schoolleider Nicole Hanegraaf van overtuigd.

Wanneer merkte je voor het eerst dat het onderwijssysteem de ontwikkeling van kinderen soms eerder in de weg zit dan mogelijk maakt?

'Mijn eerste baan was op De Wingerd, een school in Oosterhout die decennialang hoog scoorde bij de onderwijsinspectie en geliefd was bij ouders en leerlingen. Maar de populatie van de wijk veranderde langzamerhand en steeds meer ouders trokken de wijk uit of kozen voor een school in een andere buurt. Meer en meer van onze leerlingen struikelden over het bestaande systeem. Zelfs bij de kleuters. Het onderwijssysteem dat ooit met de beste bedoelingen was opgezet, paste niet meer. In plaats van naar de kinderen of ouders te wijzen, stelde het schoolteam zich de vraag: moeten wij misschien iets anders doen? De school koos voor een ontwikkelingsgerichte aanpak bij de kleuters. Mij werd tijdens mijn sollicitatiegesprek gevraagd of ik die weg wilde vervolgen met de leerlingen die doorstroomden naar groep drie. En of ik het aandurfde om zonder vaste leesmethode aan de slag te gaan? Dat was natuurlijk heel spannend, maar ik ben de uitdaging aangegaan en werd onderdeel van een team dat het onderwijs veranderde van systeemgericht naar mens- en wereldgericht. Van een systeem gericht op het gemiddelde kind, naar onderwijs dat recht doet aan ieder individu. Want het gemiddelde kind bestaat niet. Alle kinderen zijn ontzettend verschillend en daar ligt juist de rijkdom. Zolang we systeemgericht

Foto: Nici Schwanof

*Of ik het
aandurfde om zonder
vaste leesmethode
aan de slag te gaan?
Zeker!*

blijven werken, gaat dat ten koste van de ontwikkeling van al die individuen en daarmee ook van de maatschappij als geheel.'

In de loop der jaren zette je steeds meer veranderingen in gang op scholen. Met succes. Hoe verklaar je dat?

'Eigenlijk is dat helemaal niet zo ingewikkeld. Teams weten namelijk vaak al heel goed wat ze willen. Ze willen de wereld van hun leerlingen

verbreden, ze leren omgaan met elkaar en hun talenten laten ontdekken en ontwikkelen. Tijdens heisessies praten onderwijzers over zorg, aandacht en persoonlijke ontplooiing, met woorden die ook in schoolbrochures en -websites terugkomen. Maar de praktijk van alledag is weerbarstig, omdat het systeem aan hen trekt. Niet het vakmanschap van professionals en ieders welzijn en ontwikkeling staan centraal, maar cijfers, lijstjes, regels, protocollen en volgsystemen. Leerkrachten zijn hier vaak meer tijd aan kwijt dan hen lief is. Ze voelen ergens wel dat het niet klopt, maar gaan eraan voorbij zonder voldoende naar dit gevoel te luisteren. Terwijl dat nou precies is wat nodig is, om te kunnen gaan doen wat we zeggen.'

Makkelijker gezegd dan gedaan...

'Het vraagt van ons om te stoppen met rennen. We hebben namelijk de neiging om nog harder te gaan lopen als dingen niet gaan zoals we willen. Maar door harder te lopen op het verkeerde pad, komen we nooit op het punt waar we willen zijn. Pas als we vertragen, krijgen we weer contact met onszelf en onze diepste beweegredenen. Doen we iets omdat

het moet? Of omdat het ertoe doet? Regelmatig vertragen, voelen en daarop vertrouwen, zorgt dat we vanzelf het mens- en wereldgerichte pad inslaan.'

Methodes zijn vaak gemaakt voor het huidige systeem, maar zijn lastiger als je mens- en wereldgericht wilt werken

Ontwikkelen van binnenuit klinkt logisch, maar het is toch niet eenvoudig om een bestaand systeem te veranderen?

'Toen ik directeur werd van De Wingerd, zag ik hoe de ene helft 's ochtends de wijk uit fietste en de andere helft naar onze school kwam. Ik vond het pijnlijk dat kinderen niet meer met en van elkaar leerden. Ze ervoeren zo op jonge leeftijd al een sociale en culturele scheiding. Ik wilde dat de school weer een buurtschool werd voor iedereen, maar stuitte op scepsis. Maar het bleek wél te kunnen. Niet door een mooi rapport te schrijven, maar door anders te kijken en handelen. Door mensen het vertrouwen te geven en weer eigenaar te maken van de school. Ouder-ambassadeurs gingen op bezoek bij gezinnen in de buurt om de schoolkeuze te bespreken, ouders deden mee aan natuur- en cultuurprojecten, ouderen uit de buurt hielpen bij allerlei klussen op school. De school werd zo weer van iedereen. Een plek om trots op te zijn en je voor in te zetten.'

Kun je het proces van anders kijken iets preciezer omschrijven?

'Dat is voor een groot deel afgekeken van hoe kinderen de wereld in kijken, volgens mij de natuurlijke manier. Door een rode bril kijken, noem ik dat in mijn boek *Onderwijs van binnenuit*. Kinderen kijken vaak met een open blik, nieuwsgierig en zonder oordeel. Ze handelen zowel realistisch als idealistisch op basis van wat er wél is, gaan uit van het goede en werken met liefde en plezier. Rood is in de natuur een signaalkleur, het wijst op dat wat belangrijk is en waar actie vereist is. En waar iets nieuws moet gebeuren, moet er ook ergens anders iets stoppen. Dat betekent voor leerkrachten en schoolleiders bewust mens- en wereldgerichte keuzes maken.'

Waar haal jij inspiratie uit bij de ontwikkeling van binnenuit?

'Ik geloof dat het belangrijk is dat je als leerkracht of schoolleider put uit een zo groot mogelijke diversiteit aan bronnen. Zo ontwikkel je vanuit brede kennis en inzichten uit zowel de pedagogiek als didactiek je eigen

wijsheid. Je kunt dan het contact met een kind of groep zo goed mogelijk afstemmen op diens actuele ontwikkeling en behoefte.'

Kun je verandering op school coördineren met zoveel individuen, bijvoorbeeld ervaren én beginnende leerkrachten?

'Als een school weet wat voor plek het wil zijn, moet je het team zo organiseren dat iedereen zijn bijdrage daaraan kan leveren. In mijn boek beschrijf ik een organisatie-model dat ik hier-voor gebruik, waarbij collega's samenwerken in een deelteam. Uit elk deelteam ontwikkelt iemand vanuit zijn of haar interesse of expertise meesterschap op het gebied van bijvoorbeeld rekenen of wereldwijsheid. De teams ontwikkelen ook eigen materiaal. Want methodes zijn vaak gemaakt voor het huidige systeem, maar zijn lastiger als je mens- en wereldgericht wilt werken. Vakmensen kunnen hun leermaterialen delen en verder ontwikkelen via *Ik Ontwikkel*, een landelijk open-source platform. Daar vinden leerkrachten alles wat ze nodig hebben om zelf onderwijs te kunnen ontwerpen, uitvoeren en evalueren. Met duidelijke afspraken en materiaal om zelf verantwoord en onderbouwd onderwijs te kunnen ontwerpen, haal je een hoop ruis weg in het team. Voor startende leerkrachten is het dan eenvoudiger om hun draai te vinden. Geen overbodige luxe, want de praktijk kan voor hen in het bijzonder overweldigend zijn. Dat was het voor mij ook in mijn eerste jaren. Als ik dan weer eens "Wat moet ik nu?" uitriep tegen meester Fred, mijn mentor, antwoordde hij: "Als je goed nadenkt en naar de kinderen kijkt, dan weet je het!'

Hoe reageren systeemmakers zoals het ministerie van OCW op jouw werkwijze en visie?

'Eigenlijk hoor ik weinig. Enerzijds omdat verandering van binnenuit niet altijd meteen van buiten zichtbaar is. Anderzijds omdat de punten waarop scholen worden beoordeeld door de inspectie vaak gewoon heel erg in orde zijn. Scholen die van binnenuit onderwijs ontwikkelen zijn niet per se radicale

vernieuwingsscholen. Ze zijn scherp op de essentie van het onderwijs. Vakmanschap en ieders welzijn en ontwikkeling staan er centraal. Daar kun je moeilijk op tegen zijn.'

Is de tijd rijp voor onderwijs van binnenuit?

'Ja! Wat mij betreft kunnen we er niet omheen dat er verandering nodig is. Het systeem knelt en loopt dood, dat merk je aan het onderwijs dat onder hoogspanning staat en de vele burn-outs in de samenleving. Maar ik zie ook volop beweging. Steeds meer scholen en collega's gaan van systeemgericht naar mens- en wereldgericht. Ook zie ik een groeiende bewustwording en een wens en behoefte aan ontwikkelen van binnenuit. Inclusief, liefdevol, betekenisrijk en op eigen wijze. Ieder van ons kan het verschil maken. De mooiste dingen ontstaan van binnenuit.'

Het vraagt van ons om te stoppen met rennen. Je hoeft niet harder te lopen als iets niet gaat zoals je het wilt

ERIK OUWERKERK

is zelfstandig onderwijs-journalist en tekstschrijver (erikouwerkerk@freedom.nl).